

УДК 331.5

*Є. О. Єщенко,**аспірантка, Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, м. Харків***МЕРЕЖЕВІ СПІЛЬНОТИ В КОНТЕКСТІ ПРОБЛЕМИ ЗАЙНЯТОСТІ***E. O. Eshchenko,**postgraduate student, V. N. Karazin Kharkiv National University, Kharkiv***NETWORK COMMUNITIES IN THE CONTEXT OF EMPLOYMENT***У статті розглядаються основні зміни та проблеми зайнятості на сучасному етапі розвитку, досліджується виникнення нових форм зайнятості та аналізується роль мережевих спільнот у цьому процесі.**The main changes and employment issues at the present stage of development are considered, the emergence of new forms of employment is examined and the impact of network communities on this process is defined in the article.***Ключові слова:** *мережеві спільноти, зайнятість, інформаційна економіка, соціальний капітал, фрілансери.***Key words:** *network communities, employment, information economy, social capital, freelancers.*

Масове поширення глобальних Інтернет-технологій в кінці 20-го століття істотно посилило позиції віртуального простору в обслуговуванні взаємодії людей, змінюючи не тільки умови праці, а й форми зайнятості. І цей факт викликає побоювання у багатьох людей з приводу їх становища на ринку праці. Такі побоювання небезпідставні, однак інформаційно-комунікаційні технології відкривають нові перспективи на зміну традиційним умовам і формам зайнятості. І мережеві спільноти є рушійною силою цих змін, надаючи нові можливості людям в їх трудовій діяльності. По-перше, відбувається розширення меж можливих взаємодій і, отже, це відкриває нові можливості для отримання вигоди від поглиблення спеціалізації та поділу праці. По-друге, у віртуальному Інтернет-просторі є можливості радикального зниження транзакційних витрат, тому що витрати на використання Інтернет-технологій вже зараз відносно невеликі і продовжують знижуватися. Крім того все більшу цінність у трудових відносинах набувають такі фактори, як репутація, контакти і довіра. А мережеві спільноти кіберпростору значно полегшують механізми взаємодії людей для формування цих факторів і їх посилення, перетворюючись на новий інститут глобальної господарської системи.

Проблемам трансформації ринку праці в умовах інформатизації економіки присвячені праці закордонних та вітчизняних вчених: Кастельса, Парінова, Чухно та ін., питання соціального капіталу досліджують Коулман, Радаєв, Патнем, самозайнятість вивчають Малоун, Ніллес, Стребков, Шевчук та ін.

Мета даного дослідження – розкрити взаємодії між технологією, економікою та інститутами у формуванні зайнятості та професійної структури при переході до інформаційного способу розвитку та визначити роль мережевих спільнот у цьому процесі.

Неможливо відокремити економіку від соціального світу, а повсякденна взаємодія пронизана різного роду транзакціями, які, якщо і не виглядають як ті, що мають економічний сенс (наприклад, емоційна підтримка, дружба, альтруїзм, турбота про дітей), то легко можуть набувати значення економічних обмінів та бізнесу, навіть якщо це невеликий неформальний бізнес, як, наприклад, домашня випічка або шиття на продаж, спільні оптові закупівлі або пропозицію і (або) пошук послуг нянь і домробітниць. Багато дослідників відзначають важливість особистих мереж і персональних відносин для функціонування економіки. Такі мережі відіграють ключову роль у координації легальної і напівлегальної економічної активності, бізнесу та ринків, паралельно з монетарної ринковою економікою існує широкий пласт субстантивних неформальних обмінів, вкорінених у дружніх і приятельських стосунках між домогосподарствами та індивідами. Іншими словами, економіка ґрунтується і переплітається з соціальними мережами і відносинами соціального світу, а типи транзакцій в економіці багато в чому визначаються специфікою взаємодії в цих мережах.

Мережеві спільноти Інтернет-простору є ключовою ланкою в побудові таких мереж взаємодії в сучасних умовах динамічно розвивається світу, надаючи ряд тимчасових, фінансових, інтелектуальних та інших переваг і можливостей.

Однією з головних особливостей мережевих спільнот є можливість встановлення прямих тривалих зв'язків між усіма учасниками спільної діяльності. Створення такого роду зв'язків у реальному просторі вимагає, або компактного географічного розташування учасників, або великих витрат ресурсів і часу на їх географічні переміщення.

Сучасні масові децентралізовані застосування Інтернет-технологій для встановлення і використання економічних зв'язків показали, що параметри географічного розташування агентів і економічних ресурсів (наприклад, «віддаленість» і «доступ до ресурсів») повинні бути замінені параметрами їх підключення до мережі (мережевий доступ). Таким чином, витрати для подолання географічних просторів замінюються на витрати підключення до мережі і на організацію ефективного мережевого доступу. Так, віддалений доступ до ресурсів вимагає наявності у них дистанційних регуляторів для зміни їх стану через мережу (ця технологія отримала назву «віртуальна присутність»). Для агентів – наявність у мережі їх інформаційного образу і існування постійно підтримуваної

взаємодозначності між цим образом і реальним агентом [3].

У 1990-х роках трансформацію робочого процесу прискорили кілька факторів: комп'ютерна технологія та її застосування, які ставали все дешевше і все краще, а також робилися доступними і керованими у великих масштабах; глобальна конкуренція викликала технологічну / управлінську гонку між компаніями по всьому світу; організації еволюціонували і приймали нові форми, зазвичай засновані на гнучкості та мережах [1].

Інститути та соціальні організації у сфері праці, здається, відіграють більшу роль, ніж технологія, у створенні робочих місць або в їх знищенні, проте, якщо технологія сама по собі не веде до створення або знищення робочих місць, вона глибоко трансформує природу праці та організацію виробництва. Перебудова фірм і організацій, провести яку дозволяють інформаційні технології та яка стимулюється глобальною конкуренцією, сповіщає фундаментальну трансформацію роботи: індивідуалізацію праці в трудовому процесі. Ми є свідками звернення назад історичної тенденції до найманої праці та соціалізації виробництва, які були панівною рисою індустріальної ери. Нові соціальні та економічні організації, що базуються на ІТ, націлені на децентралізацію менеджменту, індивідуалізацію роботи і формування ринків продукції, зробленої на замовлення, тим самим сегментуючи роботу і фрагментуючи суспільства. Нові інформаційні технології забезпечують в один і той же час децентралізацію робочих завдань та їх координацію в інтерактивній мережі в реальному часі, будь то між континентами або між поверхами однієї і тієї ж будівлі. Виникнення методів «підтягнутого виробництва» йде рука об руку з широко поширеною діловою практикою субпідрядів, зовнішніх джерел (outsourcing), офшору, консалтингу, зменшення розмірів підприємств і роботи на замовлення [1].

Викликані конкуренцією і рухомі технологією тенденції до гнучкості лежать в основі поточної трансформації структури роботи. Найбільш швидко зростаючі категорії робіт – тимчасова робота і робота з неповним робочим днем. У деяких країнах, таких, як Італія або Сполучене Королівство, самозайнятість знову стає істотним компонентом робочої сили.

У цілому, традиційна форма роботи, що заснована на зайнятості протягом повного робочого дня, чітко окреслених професійних позиціях і моделі просування шаблями кар'єри протягом життєвого циклу, повільно, але вірно розмивається.

Суттєвою рушійною силою цього процесу є функціонування мережових спільнот Інтернет-середовища, які сприяють формуванню та розвитку соціальних мереж, важливою характеристикою яких є здатність продукувати і акумулювати соціальний капітал, що представляє собою ресурс, інкорпорований в соціальну структуру, який може бути використаний і (або) мобілізований в цілеспрямованій дії.

Онлайнові мережові спільноти пропонують доступ до соціального капіталу, надаючи користувачам, що зуміли організувати хороші відносини, доступ до приватної інформації і до навичок, енергії та уваги інших людей. Свідомо чи ні, але люди використовують сайти на зразок Facebook як інструменти для максимізації свого соціального капіталу в таких напрямках.

Крім того мережові спільноти сприяють розвитку та поширенню електронної самозайнятіості, вивчення якої в контексті модернізації економіки набуває особливої актуальності.

По-перше, вона відноситься до нестандартних форм зайнятості, які підвищують гнучкість ринку праці й отримують все більш широке поширення в сучасній економіці. По-друге, мова йде про нову модель праці та передовому загоні робочої сили, представників якого по праву можна вважати агентами інформаційної економіки, носіями відповідних форм людського капіталу, трудових практик і мотивацій [2].

Подібно підприємцям, самозайняті володіють засобами виробництва, безпосередньо виходять на ринки, не мають фіксованого доходу. Як правило, вони користуються значною автономією – самостійно організують свою працю і приймають рішення з широкого кола питань. Проте всі роботи вони виконують індивідуально, не створюючи організацій і не привертаючи найманого персоналу, і в цьому сенсі вони – трудящі [2].

Хоча значна частина самозайнятих і раніше зосереджена в традиційних сферах сільського господарства, торгівлі та будівництва, основна маса робочих місць для них у розвинених країнах з'являється сьогодні в швидкозростаючих галузях з високою часткою кваліфікованої праці, зокрема в секторі ділових і соціальних послуг.

Однак розвиток ІКТ зумовило появу представників принципово іншого висококваліфікованого сегмента самозайнятіості – незалежні професіонали, або фрілансери. У даному випадку мова йде про розумову працю, що мається на увазі як виробництво та обробка інформації. Традиційно фрілансерами називали представників «вільних професій» (журналістів, художників, фотографів, архітекторів та ін.) Сьогодні професійна палітра активно розширюється за рахунок працівників «нової економіки», безпосередньо пов'язаних з інформаційними технологіями (програмісти, веб-дизайнери, фахівці з інтернет-реклами та управління віртуальними проектами тощо) [2].

У цілому в характеристиці сучасного суспільства як інформаційного закладений тезу про переміщення сфери застосування людської праці з матеріального виробництва в нематеріальне. Дослідити, аналізувати, розробляти, організувати, керувати, консультувати, інформувати – ось типові трудові завдання сьогодні. Доступність і портативність необхідних для роботи з інформацією засобів виробництва (комп'ютерної техніки) постійно розширюючись підриває традиційну для капіталізму залежність безпосереднього виробника (інформаційного працівника) від роботодавця. Саме це дозволяє багатьом професіоналам самостійно виходити на ринок, уникаючи відносин найму. У цьому випадку своїм замовникам вони продають не здатність до праці (робочий час), а готову послугу: наприклад, розробка інтернет-сайту, проведення рекламної кампанії, переклад тексту, проектування будівлі і т. п [1].

Цифрові технології відкривають нові можливості організації праці людей, зайнятих виробництвом і обробкою інформації. Вони отримали можливість працювати віддалено – на відстані від того місця, де необхідні результати їх праці, передаючи інформацію з комп'ютерних мереж. Концепцію віддаленої роботи (remote work) обгрунтував Дж. Нілсес ще на початку 1970-х років, коли він керував першим подібним проектом в університеті Південної Каліфорнії, проте її повноцінна масова реалізація стала можлива пізніше завдяки подальшому розвитку технологій зв'язку, здатних оперативно передавати великі обсяги інформації [6].

Згідно з даними національної статистики, у Великобританії сьогодні кожен десятий зайнятий постійно працює у віддаленому режимі, що в сукупності становить близько 2,8 млн. чоловік. Це в три рази більше, ніж у 1997 р., коли стали вперше враховувати телепрацівників [7]. Хоча організації все ширше впроваджують практику віддаленої роботи, найбільше поширення вона отримала серед зайнятих самостійно: 62% всіх телепрацівників самозайняті, а 41% всіх самозайнятих – телепрацівники. Частка телепрацівників серед найманого персоналу в десять разів менше – всього 4%. При цьому темпи зростання числа телепрацівників серед самозайнятих вище, ніж серед найманих працівників, а близько 90% телепрацівників зайняті висококваліфікованим професійною або управлінською працею [4].

Все більше число країн, що розвиваються вважають, аутсорсинг і офшоринг послуг потенційним джерелом створення робочих місць і доходів від експорту (рис. 1).

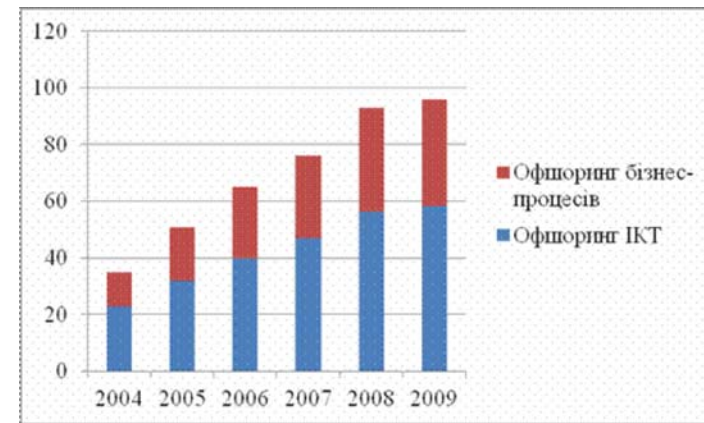

Рис. 1. Глобальний ринок офшорингу послуг за 2004-2009 рр. (млрд.дол.США) [8]

Можливості віддалених комунікацій породжують нові організаційні форми. У віртуальний простір занурюються не тільки окремі бізнес-процеси (наприклад, реклама і збут матеріальних товарів), а й господарська діяльність індивідів і фірм вцілому. У цьому випадку контакти контрагентів у реальному світі відсутні, а предметом угод стають нематеріальні блага, передані в якості інформації з комп'ютерних мереж. У результаті формуються мережі віртуальних (що здійснюються через Інтернет) взаємодій між просторово розосередженими агентами. Нова господарська модель не заміщає собою традиційну реальну економіку, а співіснує поряд з нею як окремий сегмент.

Вже в 1999 р. з'явилася перша біржа віддаленої роботи для фрілансерів Elance.com. Ця подія ознаменувала інституціоналізацію нових ринків. На подібних інтернет-сайтах фрілансери розміщують інформацію про себе, а споживачі їх послуг – свої замовлення. Наявність такої інфраструктури знижує необхідність особистих контактів і надає можливість пройти за допомогою Інтернету практично всі етапи ділового циклу від пошуку контрагентів і переговорів до здачі підсумкового продукту та фінансових розрахунків. Все більша кількість країн залучається до процесу використання послуг фрілансерів (таблиця 1).

Таблиця 1.

Країни-постачальники та країни-замовники роботи фрілансерів

№ п/п	Топ 10 країн, що наймають фрілансерів	Топ 10 країн, що постачають фрілансерів
1.	США	США
2.	Австралія	Індія
3.	Великобританія	Пакистан
4.	Канада	Україна
5.	ОАЕ	Великобританія
6.	Німеччина	Росія
7.	Сінгапур	Канада
8.	Нідерланди	Румунія
9.	Ізраїль	Філіппіни
10.	Швейцарія	Китай

Складено автором за матеріалами: [4]

Цікаво, що біржі віддаленої роботи не тільки стали місцем зустрічі пропозиції і попиту, вони виробляють «правила гри» на ринку, формують механізми регулювання контрактних відносин і зміцнюють довіру.

В умовах віртуальних контактів і слабких формальних інститутів істотно підвищується роль соціальних зв'язків, які стають основним регулятором взаємодій, засобом підвищення ефективності та захисту від опортунізму. За соціальним мережам циркулює більш надійна інформація про контрагентів, а відносини довготривалі співпраці, особисті знайомства і рекомендації зміцнюють довіру, гарантують виконання зобов'язань і приносять більш вигідні контракти. Не дивно, що 68% фрілансерів працюють з постійними замовниками; 51% отримує замовлення за рекомендаціями своїх колишніх клієнтів; 40% довіряють рекомендаціям друзів і знайомих. У цілому соціальний капітал при пошуку роботи задіють 85% фрілансерів [4].

Важливо відзначити і вплив самозайнятості на стимулювання економічної активності населення. 40% фрілансерів делегують і / або віддають на аутсорсинг свою роботу. Вони дійсно допомагають стимулювати економічну діяльність шляхом залучення інших фахівців, навіть якщо вони наймають незалежних працівників. Ідея про те, що бізнес може вплинути на господарську діяльність тільки із залученням традиційних найманих працівників, є застарілою. Поки влада не зрозуміє і не прийме це, такі показники, як безробіття і зростання зайнятості не зможуть оцінити справжній стан на ринку праці [9].

Крім того така форма зайнятості розширює географічні межі ринку праці окремої національної економіки.

Якщо існує глобальна економіка, то повинні існувати глобальний ринок праці і глобальна робоча сила. Однак, як і в багатьох інших випадках, таке твердження, взяте в буквальному сенсі, емпірично невірно і аналітично оманливе. У той час як капітал вільно тече в електронних ланцюгах фінансових мереж, праця залишається і залишиться в осяжному майбутньому сильно обмеженою інститутами, культурою, кордонами, поліцією і ксенофобією.

Глобальний ринок дійсно існує для крихітної частки робочої сили, що охоплює висококваліфікованих професіоналів в новаторських НДДКР, передовій інженерії, фінансовому менеджменті, розвинених ділових послугах і розвагах, професіоналів, які переміщуються між вузлами глобальних мереж, контролюючи нашу

планету.

Однак, за словами Кастельса, в наявності історична тенденція до зростання взаємозалежності робочої сили в глобальному масштабі через три механізми: глобальна зайнятість у мульти-національних корпораціях і пов'язаних з ними мережах, що перетинають кордони; вплив міжнародної торгівлі на зайнятість і умови праці; вплив глобальної конкуренції й нового гнучкого менеджменту на робочу силу кожної країни. У кожному випадку інформаційні технології є незамінним засобом для зв'язків між різними сегментами робочої сили через національні кордони [1].

Однак в умовах динамічного розвитку інформаційно-комунікаційних технологій можна виділити ще один механізм, що обумовлює зростання взаємозалежності робочої сили в глобальному масштабі. Це мережеві спільноти кіберпростору, що формують і акумулюють соціальний капітал і є «провідником» у процесах трансформації зайнятості.

Підводячи підсумок, можна відзначити, що в останні десятиліття в умовах становлення інформаційного суспільства основними тенденціями у сфері зайнятості визнані її дестандартизація і флексібілізація. В умовах жорсткої конкуренції, ринкової нестабільності і високого технологічного динамізму фірми прагнуть максимально гнучко використовувати робочу силу. Зокрема, вони слідує стратегіям екстерналізації та аутсорсингу: все більший обсяг робіт виноситься за межі фірми, формуючи своєрідну «контрактну бахрому», а трудові відносини з найманими працівниками замінюються комерційними відносинами з підрядниками. В якості останніх можуть виступати не тільки інші фірми, але і самостійно зайняті індивіди. З кожним роком кількість фрілансерів неухильно зростає, створюючи тим самим новий сегмент трудових ресурсів.

Важливу роль у цих процесах відіграють мережеві спільноти, які не тільки спрощують механізми взаємодії економічних суб'єктів, дозволяючи створювати і накопичувати соціальний капітал, що має великий вплив на побудову трудових відносин. Але також мережеві спільноти кіберпростору інституціоналізують форми зайнятості, що виникають, та трудові відносини в умовах формування інформаційної економіки.

Вивчаючи процес формування та еволюції мережі більш докладно, можна дати повну картину того, як ринок праці і соціальна структура розвиваються, взаємно впливаючи один на одного: мережеві зв'язку формують ринок праці і, у свою чергу, формуються ними. А інформаційно-комунікаційні технології дозволяють виходити за географічні рамки, виводячи робочу силу на новий глобальний рівень.

Література.

1. Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество и культура / М. Кастельс; Под ред. О.И.Шкаратана. — М.: ГУ ВШЭ, 2000. - 608 с.
2. Стребков Д. О., Шевчук А. В. Фрилансеры на электронных рынках: роль социальных связей // Экономическая социология. – 2009. – № 5
3. Стребков Д., Шевчук А. Электронная самозанятость в России / Д.Стребков, А. Шевчук // Вопросы экономики. – 2011. – № 10. – С. 91-112
4. Elance.com /official site// <https://www.elance.com>
5. Freelancers Are a Force to Be Reckoned With! <http://internationalfreelancersacademy.com/freelancers-are-a-force-to-be-reckoned-with/>
6. Nilles J. Managing Telework: Strategies for Managing the Virtual Workforce. N. Y.: Wiley, 1998.
7. Randall C. Social Trends No 41: E-Society / Office for National Statistics, UK. 2010. P. 19. www.statistics.gov.uk/articles/social_trends/e-society-2010.pdf
8. Research and Markets: Global Offshoring IT Services Market 2011-2015 - The Global Offshoring IT Services Market To Grow At A CAGR Of 16.27 Percent Over the Period 2011-2015. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.businesswire.com/news/home/20120621006098/en/Research-Markets-Global-Offshoring-Services-Market-2011-2015>
9. Ruiz Y., Walling A. Home-based Working Using Communication Technologies // Labour Market Trends. 2005. Vol. 113, No 10. P. 417 - 421. www.statistics.gov.uk/articles/labour_market_trends/teleworking_Oct05.pdf

References.

1. Castells, M. 2000. The Information Age: Economy, Society and Culture. Moscow: GU VSE, p.608
2. Strebkov, D. and Shevchuk, A. 2009. Freelancers at the electronic markets: the role of social networks. *Economic Sociology*, (5)
3. Strebkov, D. and Shevchuk, A. 2011. Electronic self-employment in Russia. *Economic Issues*, (10), pp. 91-112
4. Elance.com. 2013. Untitled. [online] Available at: <https://www.elance.com> [Accessed: 16 Jun 2013].
5. Freelancers Are a Force to Be Reckoned With!. [online] Available at: <http://internationalfreelancersacademy.com/freelancers-are-a-force-to-be-reckoned-with/> [Accessed: 15 May 2013].
6. Nilles, J. 1998. Managing Telework: Strategies for Managing the Virtual Workforce. N. Y.: Wiley
7. Randall, C. 2010. Social Trends No 41: E-Society. UK: Office for National Statistics. Available at: www.statistics.gov.uk/articles/social_trends/e-society-2010.pdf [Accessed: 10 May 2013].
8. Research and Markets: Global Offshoring IT Services Market 2011-2015 - The Global Offshoring IT Services Market To Grow At A CAGR Of 16.27 Percent Over the Period 2011-2015. Available at: <http://www.businesswire.com/news/home/20120621006098/en/Research-Markets-Global-Offshoring-Services-Market-2011-2015> [Accessed: 19 Apr 2013].
9. Ruiz, Y. and Walling, A. 2005. Home-based Working Using Communication Technologies. *Labour Market Trends*, 113(10), pp. 417 - 421. Available at: www.statistics.gov.uk/articles/labour_market_trends/teleworking_Oct05.pdf[Accessed: 13 Apr 2013].

Стаття надійшла до редакції 19.08.2013 р.

ТОВ "ДКС Центр"